

Отже, освітній коучинг в процесі управління професійним розвитком керівників гуртків в закладі позашкільної освіти передбачає спрямування науково-методичної роботи на два важливих напрями:

– навчання та професійне становлення: партнерське комунікативне співробітництво, яке допомагає добиватися вагомих результатів в професійній сфері, стимулює безперервний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості керівника гуртка, дозволяє йому переміститися із зони фахової проблеми в зону її ефективного вирішення;

– соціальна активність та ініціатива: системний методичний супровід педагогів, спрямований на ефективне досягнення важливих для них фахових та соціальних цілей в конкретні терміни, сприяння пошуку керівниками гуртків власних рішень в будь-якій складній для них професійній, міжособистісній або соціальній ситуації.

В нашому випадку найбільш розповсюджена форма коучингу – співбесіда або дискусія щодо аналізу заняття, адекватності використання умінь і оцінювання результативності освітнього процесу з точки зору оптимального використання технології навчання. Коуч (методист) допомагає інтегрувати умінь в єдину освітню діяльність з урахуванням індивідуальних особливостей керівника гуртка, вихованців, цілей і змісту заняття. Крім того, коучинг є основною формою організації вдосконалення готовності керівників гуртків до роботи з обдарованими вихованцями, які є частиною освітнього середовища. Така форма забезпечує прийняття ефективних, відповідальних, усвідомлених педагогічних рішень, що дозволяють сприяти розвитку обдарованості школярів закладів позашкільної освіти. Реалізація коуч-технології у роботі з керівниками гуртків Центру дитячої та юнацької творчості проходить впродовж навчального року у супроводі методистів (коучів) в індивідуальній чи груповій формі. Вирішуються проблеми у професійній діяльності педагогів з різних питань, пов'язаних як з роботою з обдарованими вихованцями, так і з сучасними проблемами позашкільної освіти загалом.

Отже, кінцевою метою освітнього коучингу є професійний саморозвиток керівника гуртка в освітньому середовищі закладу позашкільної освіти. Здійснене дослідження дозволяє стверджувати, що технологія коучингу в Центрі дитячої та юнацької творчості має неабияке значення і для формування професійної компетентності керівника гуртка, а також призначена допомогти молодим колегам реалізуватися у професії, в соціумі, розкрити свій потенціал та навчитися крок за кроком, поступово долати труднощі і в професійному, і особистому житті.

Коучинг – це технологія, яка потребує великого досвіду і серйозного підходу з боку методиста-наставника, це ціла система підтримки керівників гуртків, і, хоча її професійне масштабне застосування вимагає попереднього навчання і підготовки коуча, окремі елементи ми можемо успішно застосовувати в науково-методичній роботі Центру дитячої та юнацької творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горук Н. Коучинг як ефективна технологія формування самоосвітньої компетентності студентів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2015/11_1/15.pdf
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 (№ 2145-VIII).
3. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 (№ 1841 – III).
4. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>
5. Разіна Н. О. Акмеологічний підхід до розвитку професіоналізму сучасного педагога в інноваційному освітньому середовищі середньої школи / О. Н. Разіна / Вісн. наук. шк. педагогів «АКМЕ». – 2009. – Вип. 3.
6. Романова С. М. Коучинг як нова технологія в професійній освіті / С. М. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83–86.
7. Сергеев С. Ф. Проектирование обучающихся сред / С. Ф. Сергеев // Школьные технологии. – 2006. – № 3. – С. 58–65.
8. Уитворд Л., Кимси-Хауз Г., Сандал Ф. Коактивный коучинг: Учебник / Пер. с англ. – М.: Издательство Центра поддержки корпоративного управления и бизнеса, 2004. – 360 с.

Вовченко О. А.,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу осіб з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
olgawow4enko@gmail.com*

МЕТОДИ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У статті представлено основні методи нейролінгвістичного програмування, розкрито основні механізми, принципи, умови та чинники як напряму психологічної терапії. Автором здійснено змістовний та стислий ретроспективний аналіз виникнення нейролінгвістичного програмування., охарактеризовано

міжнародний досвід. Окреслено особливості застосування методу та провідні класичні техніки у роботі з підлітками з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: підлітковий вік, особливі освітні потреби, нейролінгвістичне програмування, спеціальна психологія, психологічна терапія, психологічна корекція.

The article presents the main methods of neurolinguistic programming, reveals the basic mechanisms, principles, conditions and factors as a direction of psychological therapy. The author made a meaningful and concise retrospective analysis of the emergence of neurolinguistic programming, described international experience. The peculiarities of the method application and the leading classical techniques in working with adolescents with special educational needs are outlined.

Key words: adolescence, special educational needs, neurolinguistic programming, special psychology, psychological therapy, psychological correction.

Нейролінгвістичне програмування – це специфічне напрям практичної психології та психотерапії, що базується на процесі копіювання усвідомлених чи неусвідомлених вербальних і невербальних типів поведінки суб'єктів, які досягли у сфері успіху [4]. Розуміння нейролінгвістики розкривається через три складові: «нейро», «лінгвістика» та «програмування». «Нейро» – це спосіб мислення особистості, світогляд, стереотипи, що виникли у підлітка внаслідок контакту з навколишнім середовищем, найближчим оточенням (батьки, педагоги, друзі) і загалом із соціумом. Послідовники нейролінгвістичного програмування переконані, що ключ до успішного розвитку і формування особистості саме у пубертатному періоді, зокрема особистості з особливими освітніми потребами, в першу чергу, знаходиться в самому підлітку, а вивчення його способу мислення дозволяє розкрити внутрішні його ресурси.

«Лінгвістика» – це складова, що розкриває мову підлітка, тобто є невід'ємною частиною існування особистості у пубертатному періоді. Спочатку люди не замислюються про значущість мови у соціальному середовищі. Але навчання розумінню мовних структур та управління мовними конструкціями відіграє одну з провідних ролей у сучасному світі, де все більше цінується здатність до комунікативному взаємодії, зокрема і для спеціальної психології та практиків цієї галузі.

«Програмування» являє собою розуміння третьої складової, того, що підліток, навіть з особливими освітніми потребами (далі ООП) сам керує власним життям за допомогою стратегій подібних до комп'ютерних, які використовує як спеціальні програми для досягнення поставлених цілей. Розуміючи, звичайно, стратегії, якими підліток з ООП прагне врегулювати своє життя, вони можуть забезпечувати вибір зростаючій особистості: продовжувати діяти чи намагатися розвинути свій потенціал, особистісний розвиток, зупинитися, рухатись в іншому напрямку тощо. Основна задача психолога в означеному напрямку полягає допомогти підлітку з ООП чітко визначитися з бажаннями, цілями та життєвими планами («стратегіями») [2].

Основоположниками нейролінгвістичного програмування вважаються Р. Бендлер, Д. Гріндер та М. Еріксон. Спочатку нейролінгвістичне програмування особистості було використано в психіатрії для позбавлення особи від різних страхів і фобій, для позбавлення від стресу, подолання життєвих труднощів та підвищення впевненості у власному потенціалі. Розвиваючись, цей напрям набував нових прихильників, які доповнювали його новими знаннями, сферами використання, технологіями тощо. Крім того, описана методика набувала все більше практичного характеру та спрямування, оскільки психотехніки були дієвими і могли бути застосовані в реальному житті [8].

Р. Бендлер цікавився психологічними науками, навчаючись на математичному факультеті, студент захоплювався комп'ютерами і виявив інтерес до аудіо та відеокасет, записів, семінарів відомих американських психотерапевтів Ф. Перлза та В. Сатир [7]. Він ввів спостереження за діяльністю Ф. Перлза, який у 1940 р. остаточно відокремився від теорії психоаналізу і розпочав генерувати нові ідеї, отримавши свої наукові доробки та їх втілення у методі «гештальттерапії» [6]. Ф. Перлз був одним із перших психотерапевтів, які висунули систему ідей щодо візуального, звукового та кінестетичного (тілесного) сприймання та існування особистості у певній із означених систем. Крім того, науковець був прихильником моделі структурованості особистості та вважав, що кінцевою метою психологічної допомоги та психотерапії є гармонійне поєднання усіх структур в одній особистості.

В. Сатир, як психотерапевт, займалася проблемами алкозалежних осіб та безпритульних. На початку 1960-х рр. разом із Дж. Джексоном та Дж. Рискінім заснувала Інститут ментальних досліджень. У 1972 р. В. Сатир особисто знайомиться з Р. Бендлером та Дж. Гріндером і починає з ними активно співпрацювати [1]. З часом, Р. Бендер виявляє, що копіюючи певні аспекти поведінки можна здійснювати вплив на оточуючих людей. Так, він створює студентську наукову групу гештальттерапії. Наукові доробки Р. Бендлера зацікавили професора лінгвістики Дж. Гріндера, який спираючись на підтримку колег розробив «Новий кодекс» НЛП. Відтак, в результаті, спільних наукових пошуків, в першу чергу Р. Бендлера та Дж. Гріндера заявили перші моделі, стандарти та техніки НЛП [1].

Крім Ф. Перлза та В. Сатир, наукові розробки нейролінгвістичного програмування здійснили М. Еріксон, Г. Бейтсон, А. Коржибські.

М. Еріксон був розробником мовних шаблонів, які увійшли до НЛП під назвою «моделей Мілтона». Г. Бейтсон охарактеризував особливості та специфіку моделей спілкування особистості. А. Коржибські, як засновник загальної семантики, першим у 1933 р. вжив словосполучення «нейролінгвістичний». Його відомим твердженням також є вислів що «карта – це ще не територія», тобто карта (мова) не є тим, що на карті відображено (досвід). Слова не є предметами, які вони позначають. Слова лише формулюють структуру досвіду [5].

Таким чином, засновники та прихильники теорії НЛП дійшли висновку, що кожна особистість має найбільш відповідний для неї метод переробки інформації, що загалом підходить під одну з трьох категорій-систем: візуальну, аудіальну та кінестетичну [3].

Досліджуючи майстерність психологічної терапевтичної ефективності, засновники НЛП та їх послідовники розробили низку психологічного інструментарію нейролінгвістичного програмування, що є дієвим і у психологічній роботі з підлітками з ООП, а саме:

1. Якір – будь-який стимул, що провокує реакцію, стимул, що змінює стан підлітка (з негативного на позитивний, і навпаки). Якір може бути пов'язаний з будь-яким сенсорним сигналом – зоровим, слуховим, кінестетичним, нюховим чи смаковим. Якір запускає асоціацію або спогади і приводять особистість в ресурсний (позитивний) або безресурсний (занепад, пригнічення) стан.

2. Асоціація та дисоціація. Асоціативність передбачає присутність внутрішнього досвіду та передбачає різні позиції стосовно одного й того ж досвіду підлітка. Дисоційованість передбачає індивідуальне залучення почуттів підлітка, «корисно мати здатність відсторонитися, поглянувши на себе збоку, з дисоційованої точки зору», що має допомогти, навчити, сформувати здатність психолога у роботі з підлітком з ООП.

3. Поведінкова гнучкість передбачає наявність набору способів реагування на щось або можливість вибору певного способу дії (саморегуляції, самоконтроль).

4. Категоризація – процес поєднання одиниць інформації за блоками (тематикою) та здатність до її узагальнення у конкретному блоці. Категоризація допомагає підлітку структурувати своє мислення та оперувати великою кількістю переживань, що досить неконтрольовані саме у пубертатний період. Сформувати вміння категоризації також має допомогти підлітку з ООП психолог.

5. «Привабливе майбутнє» є репрезентація майбутнього стану підлітка або його досвіду. Реалістичність уявлення позитивного майбутнього образне його уявлення та енергія, яку підліток докладає – реалізує позитивні зміни у його житті. Воно надає відчуття майбутнього в теперішньому та визначає мотивацію зростаючої особистості до певних дій з метою обов'язкової реалізації бажаного результату.

6. Контрастний аналіз містить у собі порівняння та протиставлення двох процесів, які мають деякі загальні елементи, але різні результати. Наприклад: спокійний перебіг уроку, який вчора закінчився конфліктом. Контрастний аналіз дозволяє виявити «значну різницю» або «відмінність, що створює цю різницю».

7. Критерії та критеріальні еквіваленти. Під критерієм розуміється стандарт, який підліток використовує для оцінки і, зазвичай, формулюється за допомогою значущих слів, що виражають абстрактні поняття, такі як порядність, повага, гідність, щастя, дружба тощо. Дотримання критерію визначається конкретними формами поведінки, що визначаються в НЛП «критеріальними еквівалентами». Часто поведінкова реакція буває ідіосинкретичною (тобто унікальною, індивідуальною) і непередбачуваною, тобто не завжди збігається з очікуваною реакцією.

8. «Диснейвська стратегія» креативності призначена для формування мрій підлітка з ООП та забезпечення їм максимального шансу перетворення їх на реальність. Стратегію названо ім'ям У. Диснея, американського кінорежисера, оскільки він завжди у процесі командної роботи використовував ідею інтегрального поєднання трьох ролей: мрійника, реаліста, критика. Як правило, будь-яка особистість віддає перевагу одній із вищеназваних ролей. Критик – «вбивця ентузіазму»; мрійник – «перебуває у хмарах»; реаліст – «знає, як діяти, вирішувати проблеми та нагальні питання».

9. «Екологічна роль» – передбачає доцільність розгляду наслідків певного курсу дій ще до того, як підліток з ООП реально щось здійснив. Якщо екологія вивчає регулювання впливу організмів один на одного і на середовище, то екологічний контроль в НЛП передбачає необхідність реального дослідження передбачуваних дій особистості, їх вплив на оточення підлітка, його системи взаємовідносин та інших взаємопов'язаних систем у його житті. Особистість у будь-якому віці являє собою систему, що включає біологічну, інтелектуальну та емоційну підсистему.

10. Орієнтація на стан особистості за рухом очей. Напрямок неусвідомлюваних рухів очей особистості у певний момент вказує на їх роздуми і значною мірою залежить від того, яку репрезентативну систему вона використовує. Спостереження за несвідомим рухом очей полегшує психологу спрямований доступ до конкретної особистості підлітка.

11. «Фреймінг» (будь-яка рамка, встановлюючи межі образу, акцентує на певні якості картини), відтак, будь-яка установка мислення підлітка з ООП аналогічно може бути рамкою. Фреймінг виступає для психолога, який

працює з підлітком з ООП, як спосіб визначення ролі досвіду особистості, тобто дозволяє осмислити його вплив на теперішній стан особи. «Рефреймінг» дозволяє змінювати значення переживання чи події, надаючи, розташовуючи їх у іншу рамку. В результаті підліток починає бачити події свого життя в іншому ракурсі, а нова інтерпретація переживання, емоції чи події призводить до нових висновків, оцінок та почуттів.

12.«Логічні рівні» виступають як спосіб визначення структур та патернів, що допомагають психологу зрозуміти, які саме теми важливі для підлітка або, загалом, що відбувається у житті особистості, що наразі є провідним, впливовим. Логічні рівні дають розуміння та відповідь на запитання: «з якою інформацією психолог дійсно має справу?»; «джерело проблеми (дійсне джерело, а не озвучене підлітком)»; «на якому рівні наразі «проживається» проблема?»; «що насправді змінюється чи зміниться від вирішення проблеми?»; «на якому рівні доцільно проводити взаємодію чи втручання самому психологу»; «чи необхідно задіювати третю сторону, можливо учасника проблемної ситуації тощо».

13.Метамоделі розкриває для особистості підлітка три способи осмислення його особистого досвіду: викреслення (витіснення) – усунення інформації; генералізація – виведення широких або універсальних формулювань на основі лише обмежених даних; спотворення – виокремлення сутності проблеми на основі частки інформації та ігнорування іншої її частини. Погляд на те, що відбувається з позиції метамоделі, дозволяє відновити відсутні ланки в загальному розумінні картини світу підлітка з ООП, явища тощо, поставити під сумнів невинуваті генералізації і створити нові значення замість викреслених чи спотворених.

14.Метапрограми виступають як патерн класифікації інформації, у якості фільтрів, тобто дозволяють відфільтрувати малозначущу і приділити особливу увагу найбільш значущій інформації, яку отримав психолог, спілкуючись з підлітком з ООП.

15.Моделювання є основою НЛП і постає як результат пошуку відповіді на питання підлітка. Моделювання дозволяє з'ясувати, яким саме чином поводить себе підліток в певній конкретній ситуації. Моделювання уможливує передачу знання і становить основу навчання, психологічної корекції чи формування того чи іншого процесу, сфери, поведінкових та емоційних реакцій та ін. Психолог, що працює засобами НЛП з підлітками з ООП налаштований на те, щоб допомогти йому досягти найбільш реальних цілей для нього, але спершу усвідомити ці цілі, при цьому необхідно, щоб формулювання мети відповідало низці умов. У НЛП ці умови називаються умовами оптимальної форми. Орієнтація на результат допомагає підлітку з ООП формулювати свою мету так, щоб у нього була максимальна можливість її досягнення, відповідно формується мотиваційна сфера підлітка, що виступає рушієм його дій, діяльності та процесу ефективної соціалізації.

16.Слідування та ведення. У НЛП «слідування та ведення» розуміється метафорично, тобто. як визнання іншого. Підліток обирає успішну особистість наслідує позу, манеру, використовує подібні метафори та мову репрезентативних систем. Слідування та ведення дає необхідну основу для успішної взаємодії з іншими. Проводиться психологом як гра, яка повторюється (час від часу, через заняття, або з іншою періодичністю). Але з часом підліток засвоює необхідні патерни, що формують частину його нової поведінкової реакції.

17.Прийняття різних перцептивних позицій. Сприйняття особистістю будь-яких переживань та будь-якого досвіду залежить від його власної позиції сприйняття. НЛП виділяє три позиції сприйняття. За умов першої позиції, особистість все сприймає через власне «Я», оцінює речі зі своєї точки зору. Друга позиція характеризує перебування в «чужому «Я» – особистість намагається уявляти представляє світ з позиції іншої особи. Третя позиція передбачає сприйняття події з погляду зацікавленого спостерігача. Можливість прийняття різних перцептивних позицій дає можливість психологу бачити картину світу підлітка з ООП з різних точок зору та отримувати інформацію різнобічного характеру. Якщо дозволяє рівень інтелектуальних здібностей, та таким позиціям може навчити психолог підлітка з ООП, як методу внутрішнього самоаналізу та самозвіту.

18.«Рапорт» – досягнення гармонії, узгодженості почуттів, емоцій, відчуттів, загального світосприйняття у спілкуванні, соціалізація підлітка. Особистість контактує з іншим, перебуваючи всередині моделі світу іншої особистості. Рапорт не означає згоду. Можна не погоджуватися зі співрозмовником, проте перебувати з ним у рапорті. Рапорт створює основу для взаємодії з іншими людьми.

19.«Репрезентативні системи». Особистість під час проживання пубертатного періоду (переважно особистість будь-якого віку) отримує інформацію про світ за допомогою п'яти почуттів, однак, з метою внутрішньої репрезентації навколишнього світу підліток з ООП використовує набагато більше, ніж п'ять почуттів. Він здатний створювати у своїй уяві оригінальні картини, відтворювати або відображати мову, уявляти фізичні відчуття, смаки, запахи тощо. В НЛП весь механізм складних внутрішніх процесів та умови їх зародження має назву репрезентативних систем. У певних випадках ці системи називаються модальностями, оскільки кожна є певний модус або спосіб внутрішнього оперування даними, одержуваними підлітком із зовнішнього світу.

20.«Сенсорна сприйнятливості» пов'язана з рівнем надання підлітком значення інформації, що надходить від його органів чуття. У міру загострення реакції особи на навколишній світ відбувається зростання сенсорної сприйнятливості. Сенсорна сприйнятливості дає змогу психологу пояснити,

продемонструвати підлітку з ООП, що саме це явище відкриває можливість отримувати більше задоволення від життя, ефективно навчатися та ефективно взаємодіяти з іншими.

21. Субмодальності – п'ять органів відчуттів в НЛП називають «модальностями», оскільки кожен орган є модусом або способом переробки інформації. Зір включає візуальну переробку. Слух – аудіальну. Відчуття – кінестетичну. Запах – нюхову. Смак – смакову. Поряд із вищезазначеними основними категоріями існують так звані субмодальності, що містять у собі окремі способи опису або деталізації опису всередині певної модальності. Поділяючи ідеї конструктивізму, нейролінгвістичне програмування виходить із того, що особистість є не пасивним реципієнтом навколишнього світу, а виступає як активний творець цього світу. Нейролінгвістичне програмування визнає реальність буття поза сприйняттям особистості, і цю реальність підліток, зокрема особистість з ООП, у тому числі за допомогою психолога, що практикує технології НЛП, може пізнати.

Психологічна терапія та психологічна корекція засобами нейролінгвістичного програмування набула сьогодні широкого поширення. Цю техніку, втім, як і більшість іншої інформації, можна використовувати на користь або на «ушкодження» психічного стану людини. Вибір застосування цього напряму залежить від мети використання, від того, хто саме практикує методику і яким чином. Тому психологу необхідно брати завжди на себе відповідальність за наслідки використання будь-яких технік нейролінгвістичного програмування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриндер Дж. Шепот по ветру. Новый код в НЛП. – Санкт Петербург: Прайм-Евроснак, Москва: Олма-ПРЕСС, 2005. 408 с.
2. Кубінов Р. Нейролінгвістичне програмування у спеціальній психології. Київ: Рівень, 2018. 289 с.
3. Любимов А. НЛП: мастерство коммуникации. Санкт Петербург: Питер, 2006. 467 с.
4. Макдермот Я., Яго В. Введение в НЛП. Москва: Изд-во ЭКСМО, 2013. 560 с.
5. О'Коннор Дж. НЛП: Практическое руководство для достижения желаемых результатов. Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2005. 286 с.
6. Перлз Ф. Гештальт-семинары. Москва: Институт Общегуманитарных исследований, 2007. 352 с.
7. Сатир В., Бендлер Р., Гриндер Д., Семейная терапия и НЛП. Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2000. 349 с.
8. Dilts R., Grinder J., Bandler R. (1980). Neuro-Linguistic Programming: Vol. I. (12). The Study of the Structure of Subjective Experience. Meta Publications.

Гайдаєнко С. П.

*аспірант, Інститут підготовки кадрів ДСЗУ, м. Київ
svsitlana_haidaenko@ukr.net*

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ КОРЕКЦІЙНО-ПРЕВЕНТИВНИХ ПРОГРАМ

У роботі обґрунтовано ефективність особистісного підходу як методологічного фундаменту та методичного інструменту конструювання та реалізації корекційно-превентивних програм.

Ключові слова: методологія, методика, особистісний підхід, психологічний вплив, психологічна корекція, психологічна профілактика, психотехнологія.

The paper substantiates the effectiveness of the personal approach as a methodological foundation and methodical tool for designing and implementing correctional and preventive programs.

Key words: methodology, method, personal approach, psychological influence, psychological correction, psychological prevention, psychotechnology.

Сучасна методична література пропонує практичним психологам велику кількість різноманітних змістовних підходів до конструювання психокорекційних та психопрофілактичних програм. Разом із тим, практична реалізація корекційно-превентивних заходів часто супроводжується певними технічними ускладненнями. Часом трапляється так, що, опанувавши певні методи психокорекційного впливу, психолог-практик нерідко неусвідомлювано використовує їх поза зв'язком із теоретичним обґрунтуванням, без урахування індивідуально-психологічних характеристик особистості. Тобто, можна зазначити, що навіть за умови існування чисельних підходів до психокорекційної та психопрофілактичної роботи, все ж таки недостатньо розроблені її методичні аспекти, які б допомагали психологу-практику оволодіти конкретними психотехнологіями.

Оминаючи аналіз існуючих напрямків і підходів до реалізації цілеспрямованого психологічного впливу засобами корекційно-превентивних програм, відзначимо, що спільними для них можна визнати сформульовані свого часу вихідні принципи роботи практичного психолога, такі як: принцип активності особистості, відповідальності, психотехнічного тлумачення досліджуваних психологічних проблем,